
ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ У СИСТЕМІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ПРИРОДНИХ ЕКОСИСТЕМ

Квасній З. В., Сеньків В. М., Даниленко Ю. В.
DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-654-6-7>

ВСТУП

В умовах зростаючого антропогенного навантаження особливого значення набуває роль територіальних громад як ключових суб'єктів управління природними ресурсами на місцевому рівні. Саме в межах громад реалізується значна частина практичних заходів із збереження та відновлення природних екосистем, зокрема управління земельними, водними та лісовими ресурсами, просторове планування та організація природоохоронної діяльності. Ефективність наукових стратегій у цій сфері значною мірою залежить від інтеграції екологічних принципів у систему місцевого самоврядування та прийняття управлінських рішень з урахуванням екосистемного підходу.

Управління територіальними громадами на засадах екологічної сталості передбачає впровадження комплексних механізмів планування розвитку територій, які враховують екологічну ємність ландшафтів, рівень антропогенного навантаження та потенціал природних екосистем до самовідновлення. Застосування науково обґрунтованих інструментів екологічного моніторингу, геоінформаційних систем і оцінки екосистемних послуг дозволяє громадам ідентифікувати екологічні ризики, визначати пріоритетні напрями відновлення деградованих територій та підвищувати ефективність використання природних ресурсів. У цьому контексті важливим є розвиток міжмуніципального співробітництва з метою збереження екологічних коридорів і цілісності природних екосистем, що виходять за адміністративні межі окремих громад.

Наукові стратегії збереження та відновлення екосистем у системі управління територіальними громадами мають бути узгоджені з державними та регіональними програмами екологічної політики,

а також із цілями сталого розвитку. Особливої актуальності це набуває в умовах післявоєнного відновлення територій, коли громади відіграють провідну роль у реабілітації деградованих земель, відновленні водних об'єктів і формуванні локальних елементів національної екологічної мережі. Таким чином, поєднання екологічних засад і ефективного управління територіальними громадами створює передумови для реалізації науково обґрунтованих стратегій збереження та відновлення природних екосистем та забезпечення екологічної безпеки на місцевому рівні.

1. Роль екологічних засад у формуванні стратегій управління природними ресурсами територіальних громад

В умовах зростаючого антропогенного навантаження екологічні засади стають визначальним елементом формування стратегій управління природними ресурсами на рівні територіальних громад. Децентралізація управління та розширення повноважень органів місцевого самоврядування зумовлюють необхідність переосмислення підходів до використання, охорони та відновлення природних екосистем у межах громад. Саме на локальному рівні відбувається безпосередня взаємодія між господарською діяльністю людини та природним середовищем, що робить громади ключовими суб'єктами реалізації екологічної політики та науково обґрунтованих стратегій сталого розвитку.

Екологічні засади управління територіями передбачають застосування екосистемного підходу, який орієнтується на збереження цілісності природних систем, підтримання біорізноманіття та забезпечення відтворюваності екосистемних послуг. У контексті діяльності територіальних громад це означає необхідність врахування екологічної ємності територій, допустимих меж антропогенного навантаження та просторової взаємопов'язаності природних компонентів під час прийняття управлінських рішень. Такий підхід дозволяє мінімізувати екологічні ризики, запобігати деградації земель, водних і лісових ресурсів та створювати передумови для довгострокової екологічної стійкості територій.

Важливою складовою формування наукових стратегій управління природними ресурсами громад є використання результатів екологічного моніторингу та наукових досліджень. Систематичне оцінювання стану довкілля, виявлення осередків деградації та прогнозування екологічних змін дають змогу громадам обґрунтовувати пріоритети розвитку та планувати відновлювальні заходи з урахуванням природних особливостей територій. Систематичне оцінювання стану довкілля,

виявлення осередків деградації та прогнозування екологічних змін дають змогу громадам обґрунтовувати пріоритети розвитку та планувати відновлювальні заходи з урахуванням природних особливостей територій. Це передбачає використання даних екологічного моніторингу, геоінформаційних систем, природоохоронних індикаторів та регулярних оцінок стану водних, земельних і лісових ресурсів для формування заходів з рекультиватії еродованих земель, очищення водних об'єктів і відновлення природних ландшафтів. Наприклад, у низці громад, що зазнали руйнувань унаслідок воєнних дій, впроваджуються програми відновлення зелених зон та рекультиватії деградованих ділянок – на основі методичних рекомендацій, затверджених Кабінетом Міністрів України щодо післявоєнного відновлення (зокрема на основі Національного плану відновлення України). Такі програми включають відновлення прилеглих до населених пунктів лісових масивів, очищення річок і відновлення природного гідрологічного режиму, що сприяє стабілізації екосистем і зменшенню ризику ерозії ґрунтів.

Інтеграція екологічних показників у стратегічні та просторові плани розвитку громад сприяє узгодженню природоохоронних заходів із соціально-економічними потребами місцевого населення. Зокрема, План управління ризиками та відновлення після кризових ситуацій для окремих територіальних громад передбачає включення екологічних цілей у місцеві стратегії розвитку, що відповідає вимогам Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку»¹ та положенням Директиви ЄС щодо оцінки впливу на довкілля. Важливо зазначити, що використання міжнародних програм, таких як Десятиліття ООН з відновлення екосистем (UN Decade on Ecosystem Restoration 2021–2030) та Європейський зелений курс (European Green Deal), дозволяє громадам залучати грантову і технічну підтримку для реалізації природоорієнтованих проєктів. Наприклад, у рамках ініціатив ЄС щодо відновлення біорізноманіття місцеві ініціативи можуть отримувати фінансування на рекультиватію деградованих земель, створення екологічних коридорів та відновлення природних водно-болотних угідь.

Залучення цих міжнародних джерел партнерства сприяє не лише технологічному оновленню, але й підвищує інституційну спроможність органів місцевого самоврядування, оскільки вони отримують доступ до передового досвіду екологічного менеджменту. Водночас активне залучення місцевих громад до процесів прийняття рішень сприяє

¹ Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» від 20.03.2018 р. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2354-19>

формуванню екологічної культури й відповідального ставлення до природних ресурсів, що є важливим елементом сталого розвитку та післявоєнної реабілітації територій.

Такий підхід дозволяє поєднати управлінські, екологічні та соціальні аспекти розвитку громад, забезпечуючи комплексне відновлення інфраструктури та природних систем. Включення мешканців у планування та реалізацію відновлювальних проектів сприяє не лише більш точному врахуванню місцевих потреб, а й підвищенню ефективності використання ресурсів, зменшенню конфліктів щодо землекористування та охорони довкілля. Крім того, інтеграція громадянських ініціатив у процеси рекультиватії земель, відновлення водних об'єктів і зелених зон створює передумови для формування локальних екологічних мереж, покращення якості життя та довгострокової стійкості територій. В умовах післявоєнної відбудови це особливо важливо, оскільки дозволяє швидко реагувати на наслідки руйнівних дій, адаптувати стратегії управління до змін клімату та антропогенного тиску, а також забезпечує взаємодію з національними та міжнародними програмами підтримки сталого розвитку. Інтегрована модель управління територіальними громадами поєднує моніторинг довкілля, нормативно-правову підтримку та міжнародну співпрацю, створює умови для ефективного відновлення екосистем і підвищення екологічної безпеки на локальному рівні.

Таблиця 1

Основні підходи до екологічно орієнтованого відновлення територіальних громад України

Напрямок відновлення	Конкретні заходи	Нормативна база / стратегічні документи	Міжнародна підтримка	Очікуваний ефект
1	2	3	4	5
Відновлення земель	Рекультиватія деградованих земель, боротьба з ерозією, консервація сільгоспугідь	Закон України «Про охорону земель», Національний план відновлення України	Десятиліття ООН з відновлення екосистем, гранти UNDP	Відновлення родючості ґрунтів, зменшення деградації територій
Водні об'єкти	Очистка річок, відновлення водноболотних угідь, відновлення гідрологічного режиму	Закон України «Про водні ресурси», Стратегія екологічної безпеки	EU Biodiversity Strategy, UNDP Water Programme	Поліпшення якості води, відновлення біорізноманіття, зменшення ризику повеней

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
Лісові та зелені зони	Висадка лісів, створення зелених коридорів, реабілітація парків і лісопосадок	Закон України «Про ліси», Закон «Про природно-заповідний фонд»	European Green Deal, Bonn Challenge	Відновлення екосистем, покращення мікроклімату, рекреаційні зони для громад
Інфраструктура	Енергоефективне будівництво, реконструкція медичних і соціальних закладів з урахуванням екології	Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку», будівельні норми	European Green Deal, фінансування ЄІВ	Зменшення негативного впливу на довкілля, підвищення енергоефективності
Інституційне управління	Моніторинг довкілля, інтеграція екологічних показників у стратегії громад, навчання персоналу	Закон України «Про місцеве самоврядування», Стратегія екологічної безпеки	UNDP, OECD, гранти ЄС	Підвищення ефективності управління ресурсами, формування екологічної культури
Соціальна складова	Залучення громадськості до планування, екологічна освіта, консультації з місцевими мешканцями	Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку», локальні програми	UNDP, UNESCO	Підвищення обізнаності населення, формування відповідального ставлення до довкілля

Джерело: сформовано авторами на основі аналізу наукових джерел

Таким чином, інтеграція екологічних засад у систему управління територіальними громадами формує наукову основу для реалізації стратегій збереження та відновлення природних екосистем і сприяє досягненню цілей сталого розвитку на місцевому рівні.

2. Механізми інтеграції екологічних стратегій у систему управління територіальними громадами

Реалізація наукових стратегій збереження та відновлення природних екосистем на рівні територіальних громад потребує впровадження ефективних управлінських механізмів, що забезпечують інтеграцію екологічних пріоритетів у процеси місцевого розвитку. Така інтеграція має здійснюватися через систему стратегічного та просторового планування, програм соціально-економічного розвитку громад і механізми бюджетного управління. Включення екологічних цілей до стратегічних документів громад дозволяє узгодити господарську

діяльність із природоохоронними завданнями та мінімізувати негативний вплив антропогенного навантаження на локальні екосистеми.

Важливим інструментом екологічно орієнтованого управління громадами є впровадження систем екологічного моніторингу та використання геоінформаційних технологій. Вони забезпечують просторову ідентифікацію екологічних проблем, оцінку стану земельних, водних і лісових ресурсів, а також визначення пріоритетних зон для відновлення та охорони. На основі таких даних органи місцевого самоврядування можуть приймати науково обґрунтовані рішення щодо рекультиватії деградованих територій, збереження біорізноманіття та формування локальних елементів екологічної мережі.

Не менш важливою є роль інституційних та фінансово-економічних механізмів у реалізації екологічних стратегій територіальних громад. Залучення інвестицій у природоорієнтовані проекти, використання інструментів державно-приватного партнерства, грантових програм і міжмуніципального співробітництва створює додаткові можливості для масштабування екологічних ініціатив.

Водночас підвищення екологічної компетентності органів місцевого самоврядування та залучення громадськості до процесів ухвалення рішень сприяють формуванню відповідального ставлення до природних ресурсів і підвищенню ефективності управління природними екосистемами на місцевому рівні. Це дозволяє громадам оперативніше реагувати на екологічні виклики, планувати відновлювальні та рекультиватійні заходи з урахуванням місцевих особливостей та пріоритетів, а також ефективно інтегрувати природоохоронні цілі у стратегії соціально-економічного розвитку. Активна участь місцевих мешканців у процесах ухвалення рішень сприяє підвищенню прозорості та підзвітності органів влади, зміцнює інституційну спроможність громад та формує культуру сталого використання ресурсів. Крім того, поєднання місцевих ініціатив із національними програмами відновлення та міжнародними екологічними стратегіями, такими як Десятиліття ООН з відновлення екосистем і Європейський зелений курс, створює передумови для комплексного та ефективного відновлення природних екосистем у післявоєнний період.

Водночас активне залучення місцевих громад до процесів ухвалення рішень сприяє формуванню відповідального ставлення до природних ресурсів і підвищенню ефективності управління природними екосистемами на місцевому рівні. Це підтверджують практичні приклади з різних регіонів України, де громади беруть участь у реалізації проектів зеленого післявоєнного відновлення, що поєднують екологічний,

соціальний і економічний виміри. Так, у Краснокутській громаді на Харківщині реалізовано ініціативу зі створення біорізноманітних просторів із різноманітними травами, що не лише сприяє відновленню природних ландшафтів, а й підтримує кліматичну стійкість та освіту місцевих жителів про взаємозв'язок людини і природи. Аналогічно, проекти «Зелена відбудова» передбачають оцінювання екологічної шкоди, очищення ґрунтів і води, а також впровадження екологічно безпечних технологій, що реалізуються спільно з українськими та міжнародними експертами для приблизно 90 громад по всій країні. Такі практики демонструють, що інтеграція екологічних показників у місцеві стратегії розвитку не лише підвищує екологічну безпеку, а й стає основою для залучення додаткових ресурсів та міжнародної підтримки в процесах післявоєнного відновлення.

3. Екологічні пріоритети управління територіальними громадами України в умовах війни та післявоєнного відновлення

Воєнні дії на території України суттєво загострили екологічні проблеми на локальному рівні та посилили роль територіальних громад у процесах збереження й відновлення природних екосистем. Руйнування ландшафтів, деградація земель, забруднення ґрунтів і водних об'єктів, порушення лісових та степових екосистем створили безпрецедентні виклики для системи місцевого управління. За таких умов громади виступають ключовими суб'єктами реалізації екологічних заходів, оскільки саме на їхньому рівні відбувається першочергова оцінка екологічних збитків та формування практичних рішень щодо реабілітації постраждалих територій.

У післявоєнний період управління територіальними громадами України має ґрунтуватися на інтеграції екологічних пріоритетів у стратегії відновлення та розвитку. Така інтеграція потребує посилення нормативно-правової бази, зокрема дотримання положень Конституції України² та ряду законів у сфері охорони довкілля, таких як Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»³, «Про охорону земель»⁴, «Про екологічну мережу України»⁵ та «Про

² Конституція України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

³ Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». <https://zakon.rada.gov.ua/go/1264-12>

⁴ Закон України «Про охорону земель» від 19.06.2023. <https://ips.ligazakon.net/document/T030962>

⁵ Закон України «Про екологічну мережу України» від 24.06.2004. https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=46311

стратегічну екологічну оцінку»⁶, що визначають правові засади охорони та раціонального використання природних ресурсів на місцевому рівні.

Крім того, нові ініціативи державної політики спрямовані на забезпечення післявоєнного відновлення територій із урахуванням екологічних вимог. Наприклад, створення Національної ради з відновлення України від наслідків війни передбачає участь експертів і науковців у сфері екологічної безпеки та внесення пропозицій щодо захисту довкілля у відновлювальні програми.

Наукові дослідження показують, що «Усвідомлюючи критичну необхідність зупинити, запобігти та звернути назад деградацію екосистем, а також ефективно відновити деградовані наземні, прісноводні та морські екосистеми по всьому світу, Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй у Резолюції 73/284 оголосила 2021–2030 роки Десятиліттям Організації Об'єднаних Націй з відновлення екосистем»⁷.

На міжнародному рівні наукові стратегії відновлення екосистем можуть спиратися на рамкові документи, такі як UN Decade on Ecosystem Restoration 2021–2030⁸, ініційована ООН, яка пропонує комплексні підходи до відновлення деградованих екосистем і сприяння їх стійкості на довгострокову перспективу⁹. Реалізація принципів згідно цього документу в Україні передбачає використання природоорієнтованих рішень, відновлення функціональності ландшафтів, а також залучення громад до поширення практик відновлення.

Залучення міжнародних організацій, іноземних інвесторів і наукової спільноти сприяє впровадженню інноваційних екологічних підходів, підвищенню інституційної спроможності органів місцевого самоврядування та забезпеченню фінансової підтримки екологічних проєктів. Таким чином, екологічно орієнтоване управління територіальними громадами України в умовах війни та післявоєнного відновлення є необхідною передумовою збереження природного потенціалу, підвищення якості життя населення та досягнення цілей сталого розвитку держави.

⁶ Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» від 04.10.2016. <https://ips.ligazakon.net/document/JH2IJ00G>

⁷ Принципи відновлення екосистем, якими слід керуватися в рамках Десятиліття Організації Об'єднаних Націй 2021–2030 років. <https://www.decadeonrestoration.org/publications/principles-ecosystem-restoration-guide-united-nations-decade-2021-2030>

⁸ UN Decade on Ecosystem Restoration 2021–2030 <https://www.decadeonrestoration.org/>

⁹ UNEP – UN Environment Programme. https://www.unep.org/explore-topics/ecosystems-and-biodiversity/what-we-do/decade-ecosystem-restoration?utm_source=chatgpt.com

Важливим методологічним орієнтиром для післявоєнного екологічного відновлення територіальних громад України є імплементація положень міжнародних стратегій і програм відновлення екосистем. Зокрема, значний практичний потенціал має Десятиліття ООН з відновлення екосистем (UN Decade on Ecosystem Restoration 2021–2030)¹⁰, яке спрямоване на масштабування природоорієнтованих рішень, відновлення деградованих земель, водних і лісових екосистем, а також залучення місцевих громад до екологічного управління. В цьому документі зазначено, що «Тільки завдяки здоровим екосистемам ми можемо покращити життя, протидіяти змінам клімату та зупинити крах біорізноманіття». В умовах України ця ініціатива є особливо актуальною з огляду на масштабні воєнні пошкодження природного середовища.

Крім того, у контексті післявоєнного відновлення доцільним є врахування принципів Європейського зеленого курсу (European Green Deal), зокрема в частині кліматичної нейтральності, збереження біорізноманіття та сталого землекористування. Для територіальних громад це означає необхідність інтеграції екологічних цілей у місцеві стратегії розвитку, просторове планування та інфраструктурні проекти. Важливу роль також відіграє Стратегія ЄС з біорізноманіття до 2030 року (EU Biodiversity Strategy for 2030)¹¹, яка передбачає відновлення деградованих екосистем і розширення природоохоронних територій, що може бути адаптовано до українських реалій. Стратегічний документ визначає чіткі зобов'язання та комплекс практичних заходів, реалізація яких на території Європейського Союзу запланована до 2030 року. До найбільш амбітних цілей, досягнення яких передбачається в середньостроковій перспективі, належать розширення мережі природоохоронних територій до щонайменше 30 % площі суходолу та 30 % морських акваторій, а також активізація розвитку сталого й органічного сільського господарства. Важливим пріоритетом є скорочення використання небезпечних пестицидів на 50 %, що має сприяти зменшенню антропогенного тиску на екосистеми та збереженню популяцій запилювачів. Документ також передбачає істотне обмеження вилучення з природного середовища промислових видів, чисельність яких перебуває у стані скорочення, а також відновлення щонайменше 25 тис. км річок до природного вільноплинного стану з метою збереження екосистем прісноводних водойм.

¹⁰ Десятиліття ООН з відновлення екосистем. <https://forest.gov.ua/news/vsesvitnij-den-ohoronivnavkolishnogo-seredovishcha-pochatok-desyatilittya-oon-iz-vidnovlennya-ekosistem>

¹¹ Стратегія біорізноманіття ЄС до 2030 року: повернення природи в наше життя. <https://uncg.org.ua/stratetiia-bioriznomanittia-ies-do-2030-roku-povernennia-prirody-v-nashe-zhyttia/>

Глобальні кліматичні зміни, які стали одним із ключових чинників формування цієї природоохоронної стратегії ЄС, мають транснаціональний характер і не обмежуються лише розвиненими західноєвропейськими країнами. Найбільш відчутний негативний вплив глобального потепління на стан довкілля та економічну стабільність зазнають менш розвинені, насамперед аграрно орієнтовані держави. У європейському контексті до таких країн належить Україна, де рівень розораності територій сягає близько 54%, що є одним із найвищих показників не лише в Європі, а й у світовому масштабі.

На національному рівні екологічні пріоритети діяльності територіальних громад у післявоєнний період мають реалізовуватися відповідно до Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату України¹², Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року¹³, а також положень Національного плану відновлення України¹⁴, в якому екологічний компонент визначено одним із наскрізних напрямів відбудови. Перші системні ініціативи з відновлення України були започатковані у 2020 році, що знайшло відображення у підписанні фінансової угоди між Україною та Європейським інвестиційним банком. Одним із ключових напрямів реалізації цієї програми стало відновлення інфраструктури, за координацію якого відповідає Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. Фінансування затвердженого переліку проєктів здійснюється шляхом надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам, тоді як контроль за їх виконанням покладено на відповідний центральний орган виконавчої влади. Програма орієнтована не лише на відбудову об'єктів критичної інфраструктури, але й на реконструкцію та капітальний ремонт закладів соціальної сфери, зокрема медичних установ.

Водночас повномасштабна військова агресія проти України та масштабні руйнування, яких держава зазнала у 2022 році, зумовили необхідність розроблення оновленого плану відновлення й активного залучення додаткових фінансових ресурсів та міжнародної підтримки. У сучасних умовах актуалізується завдання узгодження попередніх і нових програм відбудови з метою запобігання дублюванню заходів

¹² Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату України. https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/NatsionalnaPolitykaAdaptatsiyiDoZK_mozhlyvostiTaNapryamyRoboty.pdf

¹³ Стратегія державної екологічної політики України на період до 2030 року. <https://ips.ligazakon.net/document/T192697>

¹⁴ Національний план відновлення України. <https://ua.urb-international.com/plan-vidnovlennya-ukrayini>

та підвищення ефективності використання ресурсів. Особливої уваги потребує інтеграція планів післявоєнного відновлення з довоєнними національними стратегіями, міжнародними зобов'язаннями України у сфері прав людини, а також із процесом європейської інтеграції та виконанням відповідних зобов'язань на шляху до членства в Європейському Союзі.

Таблиця 2

Міжнародні стратегії екологічного відновлення та можливості їх застосування в територіальних громадах України

Міжнародна стратегія / ініціатива	Ключові цілі та пріоритети	Інструменти реалізації	Можливості адаптації для територіальних громад України
Десятиліття ООН з відновлення екосистем	Відновлення деградованих екосистем; підвищення стійкості природних систем;	Природоорієнтовані рішення, екосистемне планування, участь місцевих спільнот	Реабілітація земель, відновлення лісів і водних об'єктів; залучення громад до проєктів екологічного відновлення
Європейський зелений курс (European Green Deal)	Кліматична нейтральність; сталий розвиток території; збереження природного капіталу	Екологізація економіки, зелена інфраструктура, декарбонізація	Інтеграція екологічних цілей у стратегії розвитку громад; відбудова інфраструктури за «зеленими» стандартами
Стратегія ЄС з біорізноманіття до 2030 року	Зупинення втрат біорізноманіття; відновлення екосистем	Розширення природоохоронних територій, екологічні коридори	Формування локальних екомереж; відновлення природних ландшафтів у межах громад
Програми Світового банку з екологічного відновлення	Поєднання екологічного та економічного відновлення	Фінансування, технічна допомога, інституційна підтримка	Реалізація проєктів рекультивації та сталого землекористування з міжнародною фінансовою підтримкою
Підходи UNEP та UNDP до післякризового відновлення	Відновлення довкілля в умовах конфліктів; підвищення екологічної безпеки	Оцінка екологічних збитків, планування відновлення	Проведення екологічної оцінки воєнних втрат; розробка місцевих планів екологічної реабілітації
ОECD: сталий територіальний розвиток	Баланс економічного розвитку та охорони довкілля	Інтегроване територіальне управління, рекомендації	Підвищення управлінської спроможності громад у сфері екологічно

Джерело: узагальнено автором на основі міжнародних стратегічних документів

Водночас у процесі післявоєнного відновлення територіальних громад екологічна складова має набути статусу одного з базових пріоритетів державної політики. Відбудова зруйнованої інфраструктури повинна здійснюватися з урахуванням принципів сталого розвитку, екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату. Це передбачає впровадження енергоефективних і ресурсозберігаючих технологій, використання екологічно безпечних будівельних матеріалів, а також мінімізацію негативного впливу відновлювальних робіт на довкілля на локальному рівні.

Особливого значення набуває інтеграція екосистемного підходу в стратегії розвитку громад, зокрема під час просторового планування, реконструкції житлових і промислових зон, відновлення транспортної та інженерної інфраструктури. Реалізація природоорієнтованих рішень таких як відновлення зелених зон, рекультивация деградованих земель, реабілітація водних об'єктів і створення екологічних коридорів – сприятиме підвищенню стійкості територій до антропогенних і кліматичних ризиків, а також покращенню якості життя населення.

Крім того, екологічно орієнтована відбудова громад створює передумови для залучення міжнародного фінансування та інвестицій, оскільки відповідає пріоритетам Європейського зеленого курсу, Стратегії ЄС з біорізноманіття до 2030 року та Десятиліття ООН з відновлення екосистем. Таким чином, поєднання інфраструктурної реконструкції з відновленням природних екосистем дозволяє сформулювати комплексну модель післявоєнного розвитку територіальних громад України, орієнтовану на довгострокову екологічну та соціально-економічну стійкість.

Таким чином, поєднання міжнародних екологічних стратегій із національними програмами післявоєнного відновлення створює передумови для формування в Україні моделі сталого розвитку територіальних громад, орієнтованої на відновлення екосистем, підвищення екологічної безпеки та довгострокову стійкість соціально-економічного розвитку.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження було встановлено, що сучасні антропогенні фактори, зокрема інтенсивне землекористування, промислова діяльність, урбанізація та воєнні дії, суттєво впливають на стан природних екосистем в Україні та світі, спричиняючи деградацію земель, забруднення водних ресурсів, втрату біорізноманіття та порушення екологічної рівноваги. Аналіз наукових підходів до збереження та відновлення екосистем дозволив виокремити комплекс стратегічних напрямів, що поєднують

соціо-екологічний, економічний, правовий і природоорієнтований аспекти. Важливою передумовою ефективності таких стратегій є інтеграція наукових знань у систему управління територіальними громадами та державну екологічну політику, що забезпечує узгодженість екологічних, соціально-економічних і просторових пріоритетів розвитку.

Особливого значення набуває роль територіальних громад як ключових суб'єктів реалізації природоохоронних заходів, оскільки на локальному рівні відбувається оцінка екологічних ризиків, планування заходів відновлення та управління природними ресурсами. Інтеграція екологічних засад у процеси стратегічного та просторового планування дозволяє громадам ефективно управляти земельними, водними та лісовими ресурсами, формувати локальні елементи національної екологічної мережі та підвищувати стійкість територій до антропогенних і кліматичних навантажень.

Проведений аналіз українських умов показав, що масштабні руйнації внаслідок воєнної агресії створили критичні виклики для збереження природного потенціалу країни. Післявоєнне відновлення територіальних громад потребує комплексного підходу, що передбачає рекультивуацію деградованих земель, відновлення водних об'єктів і лісових масивів, а також інтеграцію принципів сталого розвитку та природоорієнтованих технологій у будівництво та реконструкцію інфраструктури. Синхронізація національних програм відновлення з міжнародними ініціативами: Десятиліттям ООН з відновлення екосистем, Європейським зеленим курсом та стратегіями збереження біорізноманіття – створює передумови для залучення ресурсів та підвищення ефективності природоохоронних заходів.

Науково обґрунтовані стратегії відновлення природних екосистем в Україні мають забезпечити гармонізацію між екологічними пріоритетами, правами людини та економічними потребами місцевих громад, а також стати основою для розвитку інноваційних моделей управління природними ресурсами. Впровадження комплексних підходів до збереження екосистем, їх відновлення та інтеграції у процеси територіального управління сприятиме формуванню сталих, екологічно безпечних і соціально відповідальних громад, здатних протидіяти сучасним та майбутнім викликам антропогенного тиску.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що наукові стратегії збереження та відновлення природних екосистем є не лише необхідною умовою екологічної безпеки України, а й ключовим чинником забезпечення сталого розвитку територіальних громад у після-воєнний період.

АНОТАЦІЯ

Дослідження проведено на основі аналізу сучасних наукових підходів до збереження та відновлення природних екосистем в умовах зростаючого антропогенного навантаження. Розглянуто основні фактори деградації довкілля, включаючи інтенсивне землекористування, урбанізацію, промислову діяльність та наслідки воєнних конфліктів. Проаналізовано науково-екологічні підходи, що поєднують соціо-екологічні, економічні, правові та природоорієнтовані засади управління екосистемами. Особливу увагу приділено ролі територіальних громад як ключових суб'єктів реалізації природоохоронних та відновлювальних заходів. Визначено пріоритетні напрями післявоєнного відновлення екосистем, зокрема рекультивацию деградованих земель, реабілітацію водних об'єктів та лісовідновлення. Розглянуто інтеграцію міжнародних стратегій відновлення, таких як Десятиліття ООН з відновлення екосистем і Європейський зелений курс, у національні плани розвитку. Досліджено взаємозв'язок екологічної політики та стратегій сталого розвитку територіальних громад. Показано значення інституційної спроможності та фінансових механізмів для ефективної реалізації природоохоронних заходів. Обґрунтовано необхідність комплексного підходу, що поєднує наукові, правові та економічні аспекти управління природними ресурсами. Монографія спрямована на формування науково обґрунтованих стратегій для забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку України.

Література

1. Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» від 20.03.2018. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2354-19>
2. Конституція України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». <https://zakon.rada.gov.ua/go/1264-12>
4. Закон України «Про охорону земель» від 19.06.2023. <https://ips.ligazakon.net/document/T030962>
5. Закон України «Про екологічну мережу України» від 24.06.2004. https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=46311
6. Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» від 04.10.2016. <https://ips.ligazakon.net/document/JH2IJ00G>
7. Принципи відновлення екосистем, якими слід керуватися в рамках Десятиліття Організації Об'єднаних Націй 2021–2030 років. <https://www.decadeonrestoration.org/publications/principles-ecosystem-restoration-guide-united-nations-decade-2021-2030>

8. UN Decade on Ecosystem Restoration 2021–2030 <https://www.decadeonrestoration.org/>

9. UNEP – UN Environment Programme. https://www.unep.org/explore-topics/ecosystems-and-biodiversity/what-we-do/decade-ecosystem-restoration?utm_source=chatgpt.com

10. Десятиліття ООН з відновлення екосистем. <https://forest.gov.ua/news/vsesvitnij-den-ohoroni-navkolishnogo-seredovishcha-pochatok-desyatylittya-oon-iz-vidnovlennya-ekosistem>

11. Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату України. https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/NatsionalnaPolitykaAdaptatsiyiDoZK_mozhlyvostiTaNapryamyRoboty.pdf

12. Стратегія державної екологічної політики України на період до 2030 року. <https://ips.ligazakon.net/document/T192697>

13. Національний план відновлення України. <https://ua.urc-international.com/plan-vidnovlennya-ukrayini>

Information about the authors:

Kvasnii Zenovii Vasylyovych,

Candidate of Economic Sciences,

PhD student,

Private Joint-Stock Company “Higher education institution

“Interregional Academy of Personnel Management”

2, Frometivska street, Kyiv, 03039, Ukraine

Senkiv Viktor Mykolayovych,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Ecology,

Ivan Franko National University of Lviv

1, Universytetska street, Lviv, 79007, Ukraine

Danylenko Yurii Volodymyrovych,

Doctoral Student,

Private Joint-Stock Company “Higher education institution

“Interregional Academy of Personnel Management”

2, Frometivska street, Kyiv, 03039, Ukraine